

2013 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Edith Fernandes, Viola van Lanschot Hubrecht, Han Noordink, Jan Sniekers

Met dank aan de deelnemers aan de expertmeeting:

L. van Gils (Markland College Zevenbergen), D. Dingemans (Markland College Zevenbergen), L. van den Anker (Zwijzen College), M. Bocken (Candea College), J. Meijer (Candea College), E. Vasse (Harderwijks Christelijk College Nassau Veluwe), G. ten Brinke (Harderwijks Christelijk College Nassau Veluwe), M. Talhaoui (Werkplaats Kindergemeenschap Bilthoven), L. Klerkx (OSG Schoonoord), P. Schukkink Kool (OSG Schoonoord), J. van Houten-van den Brink (Corlaer College Nijkerk).

Informatie

SLO

Afdeling: vmbo-mbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo-mbo@slo.nl

Doorlopend programma praktijknabije LOB tl-havo-hbo

De tl heeft als belangrijke functie leerlingen voor te bereiden op doorstroom naar mbo of havo. In beide gevallen is er een doorlopend LOB-programma nodig. Het voorliggende schema is een hulpmiddel bij het ontwikkelen van een dergelijk doorlopend programma.

Het ontwikkelproces

Het programma praktijknabije LOB tl-havo-hbo bouwt voort op de twee LOB-programma's die in 2012 zijn ontwikkeld¹ één voor de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg (bb en kb), richting mbo en één voor de gemengde en theoretische leerweg (gl en tl), richting mbo of havo. De centrale vraag bij de ontwikkeling van de programma's was wat de inhoud van een samenhangend en doorlopend programma voor LOB zou kunnen zijn en welke rollen daarin voor de diverse actoren te onderscheiden zijn. Op basis van onder andere literatuuronderzoek zijn er concepten ontwikkeld. Deze concepten zijn in expertmeetings voorgelegd aan het veld.

Toelichting op het doorlopende programma

Het ontwikkelde programma geeft suggesties voor LOB-activiteiten, zodanig opgesteld dat er een doorlopende leerlijn ontstaat. Het programma beschrijft eerst de visie op praktijknabije LOB. Vervolgens zijn per leerjaar de accenten en doelen beschreven. Deze indeling wordt voor de drie belangrijkste betrokkenen bij het programma gehanteerd: de school, de ouders en de leerling. Bepalend voor de inrichting van het programma is onder meer het moment waarop de sectorkeuze en/of pakketkeuze in het vmbo plaatsvindt. Leerjaar 1 en 2 zijn in dit schema omwille van de leesbaarheid buiten beschouwing gelaten.

De opbouw van het programma laat zich lezen als een stapeling. Deze stapeling dient met de nodige flexibiliteit gelezen te worden. Het proces van de leerling staat immers centraal en kan anders verlopen dan in het voorgestelde programma. De beschreven activiteiten zijn bedoeld als aandachtspunten die uitgevoerd kunnen worden afhankelijk van de situatie op school en de gehanteerde visie.

Het programma biedt vervolgens een overzicht van de mogelijke rollen en taken van de betrokkenen bij het LOB-programma. De opsomming van die taken kan gebruikt worden als checklist. Stel u zelf de vraag welke taken passen bij uw team en de ontwikkeling die u wilt inzetten.

Het programma wordt afgesloten met een lijst van gebruikte literatuur. Overigens doet het programma zoals hier gepresenteerd geen uitspraak over de vorm. LOB kan als project of als apart vak ingeroosterd worden, maar het kan ook integraal onderdeel uitmaken van vakken, leergebieden of beroepsgerichte programma's.

Tips voor gebruik

Dit programma kan verschillende functies hebben:

- Het kan als hulpmiddel dienen om het eigen LOB-programma tegen het licht te houden.
- De uitwerking kan als kapstok dienen bij het ontwikkelen van een eigen programma, lesmateriaal en leeromgeving. Daarbij kunnen de volgende vragen leidend zijn: 'wat doen we nu?' en 'wat zouden we willen doen?'
- Het kan ook gebruikt worden om op school het gesprek te voeren over de rollen en taken van de betrokkenen. Dan kunnen de volgende vragen nuttig zijn: 'welke LOB-activiteiten passen bij onze visie?' en 'hoe kunnen de daarbij passende rollen en taken het beste worden ingevuld?'

Veel succes met de ontwikkeling of intensivering van uw LOB-programma!

¹ Doorlopende leerlijn LOB bb en kb (2012) en Doorlopende leerlijn LOB gl en tl (2012)

Doorlopend programma praktijknabije LOB tl-havo-hbo

Visie op de school en LOB

Het doel van LOB is dat leerlingen *leren* kiezen en het keuzeproces leren doorgronden, om zo voorbereid te zijn op een leven waarin steeds weer keuzes voor opleiding en arbeid gemaakt moeten worden. Centraal in het LOB-proces staat het ontwikkelen van loopbaancompetenties: capaciteitsreflectie (Wat kan ik?), motievenreflectie (Wat wil ik?), werkexploratie (Hoe kan mijn werk eruit zien? Waar voel ik me op mijn plaats?), loopbaansturing (Hoe maak ik de juiste keuzes?) en netwerken (Wie heb ik daarbij nodig?). De ontwikkeling van loopbaancompetenties wordt gestimuleerd in een leeromgeving die leerlingen in contact brengt met de praktijk waarin leerlingen keuzes kunnen maken en waarin reflectie plaatsvindt op de keuzes en de ervaringen door met leerlingen daarover in dialoog te gaan.

In de doorstroom van vmbo leerjaar 4 naar havo leerjaar 4 is het van belang dat de scholen hun visie en beleid ten aanzien van LOB op elkaar afstemmen. Dit geldt ook voor de doorstroom van havo naar hbo. Iedere school maakt een LOB-leerplan en heeft een jaarplanning met een rooster waarin LOB-activiteiten structureel zijn opgenomen. De toeleverende en ontvangende school werken nauw samen, zodat er sprake kan zijn van een warme overdracht en van een doelgerichte evaluatie van het LOB-programma.

Onderbouw/bovenbouw	Bovenbouw vmbo		Bovenbouw havo		
Leerjaar	Vmbo leerjaar 3	Vmbo leerjaar 4	Havo leerjaar 4	Havo leerjaar 5	Hbo (of alsnog mbo)
Belangrijke keuzemomenten	Sectorkeuze/vakkenpakket	Profiel en vakkenpakket		Opleidingskeuze	
Accent op	Zelfexploratie Sector- (en profiel)oriëntatie Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie (sector- en) profieloriëntatie (Beroeporiëntatie) Opleidingsoriëntatie (op mbo en havo)	Zelfexploratie Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie (Beroeporiëntatie) Opleidingsoriëntatie (op mbo en hbo)	Instream

Wat doet de school?

Doel	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling betekenisvolle praktijkervaringen opdoet in verschillende werkvelden van de (verschillende) sector(en) (en/of profielen) en de voor- en nadelen ontdekt; de leerling leert de ervaringen te verbinden met de eigen wensen, waarden en mogelijkheden. 	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling op gestructureerde wijze in contact komt met de beroeps- en opleidingspraktijk, ervaringen opdoet en informatie verzamelt; de leerling de ervaringen leert te verbinden met sectoren en/of profielen; de leerling verschil leert ervaren tussen havo- (en hbo-) en mbo-manier van werken; de leerling de ervaringen leert te verbinden met de eigen wensen, waarden en mogelijkheden. 	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling betekenisvolle praktijkervaringen opdoet in verschillende werkvelden, passend bij zijn interesse en/of gekozen profiel; de leerling de ervaringen leert te verbinden met de eigen wensen, waarden en mogelijkheden. 	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling op basis van kennis en praktijknabije ervaring in het profiel of in zijn interessegebied een keuze maakt voor een vervolgopleiding (hbo of alsnog mbo); de leerling ervaart wat de werkwijze op het hbo is. 	De ontvangende school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling geïnformeerd en gemotiveerd aan de opleiding begint; de uitval teruggedrongen wordt.
Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> realisatie evaluatie. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> organiseert individuele reflectiegesprekken gericht op sectororiëntatie en beroepsbeelden. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> organiseert individuele reflectiegesprekken gericht op opleidingsoriëntatie; heeft een nauwe samenwerking met havo; heeft aandacht voor (studie)vaardigheden en competenties gericht op doorstroom naar havo en hbo; evalueert het LOB-programma met gebruikmaking van leerlinggegevens van de vervolgopleidingen. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> organiseert individuele reflectiegesprekken gericht op hbo-gerelateerde werksituaties; stemt visie en beleid ten aanzien van LOB af met de toeleverende school. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> organiseert individuele reflectiegesprekken gericht op opleidingsbeelden met betrekking tot het hbo; heeft nauwe samenwerking met hbo; laat leraren kennismaken met hbo-opleidingen en werkwijze op het hbo; stemt visie en beleid ten aanzien van LOB af met de afnemende school; evalueert het LOB-programma met gebruikmaking van de leerlinggegevens van de vervolgopleidingen. 	De ontvangende school: <ul style="list-style-type: none"> geeft objectieve voorlichting; organiseert in samenwerking met havo-intensieve proefstudeertrajecten; organiseert intakegesprekken; evalueert de toelatingsprocedure.

Doorlopend programma praktijknabije LOB tl-havo-hbo

<p>Visie op ouderparticipatie en LOB Ouders spelen een essentiële rol in het keuzeprocess van leerlingen. Het is dan ook belangrijk om in de visie op LOB de rol van de ouders op te nemen. Daarnaast is het aanbevelingswaardig de actieve rol van ouders bij het LOB-traject expliciet in de schoolvoorlichting op te nemen.</p>						
Onderbouw/bovenbouw	Bovenbouw vmbo		Bovenbouw havo			
Leerjaar	Vmbo leerjaar 3	Vmbo leerjaar 4	Havo leerjaar 4	Havo leerjaar 5	Hbo (of alsnog mbo)	
Belangrijke keuzemomenten	Sectorkeuze/vakkenpakket	Profiel en vakkenpakket		Opleidingskeuze		
Accent op	Zelfexploratie Sector- (en profiel)oriëntatie Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie (sector- en) profieloriëntatie (Beroeporiëntatie) Opleidingsoriëntatie (op mbo en havo)	Zelfexploratie Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie (Beroeporiëntatie) Opleidingsoriëntatie (op mbo en hbo)	Instream	
Wat doen de ouders?	<p>Betrokkenheid van ouders als (geldt alleen voor vmbo en havo):</p> <ul style="list-style-type: none"> rolmodel coach stagebegeleider gastspreker. <p>Activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> docent-leerling-oudergesprekken; leerlingpresentaties aan ouders; praten met kind(eren) over hun ervaringen in het kader van het keuzeprocess. 	<p>De school:</p> <ul style="list-style-type: none"> brengt belang en werkwijze van het LOB-programma onder de aandacht van ouders. 	<p>De school:</p> <ul style="list-style-type: none"> informeert ouders over vervolgmogelijkheden; wijst op het belang samen met het kind de open dagen te bezoeken en over de ervaring te spreken. 	<p>De school:</p> <ul style="list-style-type: none"> zie kolom 'betrokkenheid van ouders'. 	<p>De school:</p> <ul style="list-style-type: none"> informeert ouders over vervolgopleidingen; wijst op het belang betrokkenheid te tonen bij het keuzeprocess van hun zoon/dochter. 	<p>De ontvangende school:</p> <p>informeert ouders en leerlingen objectief over:</p> <ul style="list-style-type: none"> de inhoud en de werkwijze op de opleiding; de toekomstmogelijkheden; de doorstroommogelijkheden.

Doorlopend programma praktijknabije LOB tl-havo-hbo

<p>Visie op de leerling en LOB Het LOB-programma biedt de leerling de kans om ervaringen op te doen met diverse werkvelden en vervolgopleidingsmogelijkheden. De LOB-activiteiten zijn realistisch (authentiek) van aard, zodat leerlingen in de gelegenheid gesteld worden zich in te leven in werk- en opleidingssituaties. Deze ervaringen worden geïntegreerd door hierover in dialoog te gaan en door erop te reflecteren met de mentor, de ouders, medeleerlingen, et cetera. De ervaringen worden pas echt "van de leerling zelf" als hij hieraan zelf betekenis heeft kunnen geven en zich voor kan stellen welke waarde het heeft voor de eigen toekomst. Alleen dan kan de leerling de juiste conclusies trekken met betrekking tot zijn toekomst. De school organiseert een rijk palet aan praktijknabije LOB-activiteiten en stimuleert de dialoog tussen de diverse actoren. De school stelt tevens het instrumentarium beschikbaar waarmee de leerling het eigen keuzeprocess kan opslaan, volgen en sturen. Het portfolio is hiervan een voorbeeld.</p>					
Onderbouw/bovenbouw		Onderbouw		Bovenbouw	
Leerjaar	Vmbo leerjaar 3	Vmbo leerjaar 4	Havo leerjaar 4	Havo leerjaar 5	Hbo (of alsnog mbo)
Belangrijke keuzemomenten	Sectorkeuze/vakkenpakket	Profiel en vakkenpakket		Opleidingskeuze	
Accent op	Zelfexploratie Sector- (en profiel)oriëntatie Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie (sector- en)profieloriëntatie (Beroeporiëntatie) Opleidingsoriëntatie (op mbo en havo)	Zelfexploratie Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie (Beroeporiëntatie) Opleidingsoriëntatie (op mbo en hbo)	Instream
Wat doet de leerling?	<p>De leerling:</p> <ul style="list-style-type: none"> ervaart en onderzoekt de verschillende werkvelden binnen de sector(en) en/of profielen aan den lijve en verkent daarin de voor- en nadelen; maakt door middel van realistische (vakgeïntegreerde) LOB-opdrachten kennis met verschillende werkvelden; stelt zich voor hoe het is om in de betreffende werkvelden te werken en onderzoekt de mogelijkheden voor zichzelf. 	<p>De leerling:</p> <ul style="list-style-type: none"> kijkt rond in de verschillende opleidingen (havo en/of mbo) en ervaart enkele opleidingen en/of profielen door middel van een proefstudeertraject; maakt via praktische profielopdrachten kennis met de profielen, (complexere) denkvaardigheden en ervaart waar zijn krachten liggen; schat in of de opleiding en de richting bij hem past; kan zijn keuze mondeling toelichten. 	<p>De leerling:</p> <ul style="list-style-type: none"> ervaart en onderzoekt de verschillende werkvelden binnen het profiel of zijn interessegebied 'aan den lijve' en verkent daarin de voor- en nadelen; stelt zich voor hoe het is om in de betreffende werkvelden te werken; maakt door middel van authentieke opdrachten, vanuit gemeenschappelijke vakken of profielvakken (in samenhang) kennis met complexe (denk)vaardigheden; onderzoekt de mogelijkheden voor zichzelf. 	<p>De leerling:</p> <ul style="list-style-type: none"> verkent (de werkwijze in) verschillende opleidingen en ervaart een opleiding naar keuze door middel van een proefstudeertraject; schat in of de opleiding bij hem past; werkt (met een hbo-student) aan een profielwerkstuk en doet daarvan een deel op het hbo; kan zijn keuze mondeling toelichten; voert een intakegesprek op hbo, bespreekt dit en trekt hier conclusies uit. 	<p>De leerling:</p> <ul style="list-style-type: none"> is beschikbaar als ervaringsdeskundige op zijn "oude school".

Doorlopend programma praktijknabije LOB tl-havo-hbo

Wat doet de directie?	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> • visieontwikkeling • draagvlak • facilitering. 	De directie: <ul style="list-style-type: none"> ☐ draagt er zorg voor dat de LOB-visie past bij de algehele schoolvisie; ☐ bewaakt dat er een breed draagvlak is voor de visie op LOB; ☐ stelt voldoende financiële middelen beschikbaar; ☐ draagt zorg voor organisatorische en personele faciliteiten.
Wat doet de LOB-coördinator of decaan?	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> • leerplanontwikkeling • coördinatie • professionalisering • ondersteuning. 	De LOB coördinator of decaan: <ul style="list-style-type: none"> ☐ ontwikkelt visie, stelt een LOB-beleidsplan op en zorgt voor draagvlak in de school; ☐ ontwikkelt het LOB-leerplan; ☐ kent de aansluitingsproblematiek: basisonderwijs – vmbo en vmbo – mbo of havo -hbo; ☐ evalueert en actualiseert het LOB-leerplan met betrokkenen (ontwikkelen en bijstellen); ☐ ondersteunt en instrueert docenten/mentoren bij de uitvoering van het LOB-leerplan; ☐ overlegt met directie over de inhoud en de voortgang van het LOB-leerplan; ☐ overlegt met directie over scholingsprogramma's voor collega's; ☐ ondersteunt leerlingen met opleidingsvragen en verwijst (zo nodig) leerlingen door naar externe loopbaanadviseurs; ☐ coördineert buitenschoolse activiteiten zoals excursies, stages en bezoeken aan vervolgopleidingen; ☐ coördineert de warme overdracht tussen mentoren en vervolgopleidingen (mbo of havo); ☐ analyseert, evalueert en rapporteert de doorstroom van (oud)leerlingen naar het vervolgonderwijs; ☐ onderhoudt externe contacten; ☐ onderhoudt de eigen expertise; ☐ geeft voorlichting aan leerlingen en ouders. <p>Kortom: geeft leiding aan de uitvoering van het LOB-programma en is eindverantwoordelijk.</p>
Wat doet de LOB-docent/mentor/loopbaanbegeleider?	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> • uitvoering • begeleiding • evaluatie. 	De docent in de rol van mentor of loopbaanbegeleider: <ul style="list-style-type: none"> ☐ ziet het nut en de waarde in van LOB; ☐ voert het LOB-programma uit; ☐ laat leerlingen talenten en mogelijkheden ontdekken; ☐ stimuleert leerlingen de beroepspraktijk te ontdekken; ☐ stimuleert leerlingen de opleidingspraktijk te ontdekken; ☐ begeleidt leerlingen bij loopbaanvragen; ☐ reflecteert met leerlingen op hun ervaringen en hanteert daarbij verschillende werkvormen; ☐ voert met leerlingen (individueel) loopbaanreflectiegesprekken; ☐ organiseert groepsgesprekken waarin de leerlingen vertellen over opgedane ervaringen; ☐ assisteert bij buitenschoolse activiteiten zoals excursies, stages en proefstudeeractiviteiten; ☐ evalueert en actualiseert het LOB-leerplan met collega's (ontwikkelen en bijstellen); ☐ ondersteunt leerlingen bij het gebruik van een portfolio; ☐ kent zijn leerlingen; ☐ is op de hoogte van de aansluitingsproblematiek van vmbo naar mbo of havo en hbo; ☐ stimuleert een naadloze overstap naar mbo en/of havo.
Wat doet de vakdocent?	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> • uitvoering • begeleiding • evaluatie. 	De vakdocent: <ul style="list-style-type: none"> ☐ ziet het nut en de waarde in van LOB; ☐ legt vanuit zijn vak een relatie met beroepen en opleidingen; ☐ ontwikkelt voor zijn vak opdrachten waarin leerlingen in contact komen met de beroeps- en opleidingspraktijk; ☐ evalueert en actualiseert in het eigen vakprogramma opdrachten met een LOB-inslag (ontwikkelen en bijstellen); ☐ deelt zijn ervaringen met collega's.
Wat doen de ouders?	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> • begeleiding. 	De ouder(s)/verzorger(s): <ul style="list-style-type: none"> ☐ stimuleren hun zoon/dochter informatiebijeenkomsten en open dagen te bezoeken; ☐ bezoeken ouderavonden over het keuzeproces; ☐ nemen deel aan docent-, leerlinggesprekken voor de belangrijke keuzemomenten in de schoolloopbaan; ☐ praten met hun zoon/dochter over zijn/haar interesse, mogelijkheden, capaciteiten en ambities; ☐ stimuleren zoon/dochter zich te oriënteren en een keuze te maken voor een passende vervolgopleiding.

Literatuur

Bureau ICE (2006). *Havisten Competent naar het HBO*. Lienden: Bureau ICE.

Kuijpers, M., Meijers, F., & Bakker, J. (2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?* Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.

LAKS, Landelijk Actie Komitee Scholieren (2013). *Scholieren eisen tijd en begeleiding voor hun loopbaan*. Utrecht: Onderwijs Innovatiegroep.

Lanschot Hubrecht, V. van, & Hilten, J. van (2012). *Doorlopende leerlijn LOB gl en tl*. Enschede: Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, SLO.

Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren. Loopbaancompetenties in het (v)mbo*. Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.

Meijers, F., Kuijpers, M., & Winters, A. (2010). *Leren kiezen, kiezen leren. Een literatuurstudie*. Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

Publicaties Project Stimulering LOB VO Raad, Utrecht:

- *Praktijkverhalen vo-ho loopbaanoriëntatie en -begeleiding (2011)*.
- *Praktijkverhalen havo-vwo loopbaanoriëntatie en -begeleiding (2011)*.
- *LOB routekaart voor havo/vwo (2012)*.
- *Routeboekje Pilots VO-HO (2012)*.
- *Samenwerken aan een goede overgang van voortgezet naar hoger onderwijs (2012)*.

